

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

pentru gimnaziu

RALUCA BRĂESCU, ADINA DRAGOMIRESCU,
ISABELA NEDELCU, ALEXANDRU NICOLAE,
GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, RODICA ZAFIU

(*Academia Română, Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” /
Facultatea de Litere, Universitatea din București*)

COORDONATOR: GABRIELA PANĂ DINDELEGAN

CUPRINS

Prefață	13
Ghid de utilizare.....	17
Abrevieri	19
Simboluri.....	20
I. PĂRTILE DE VORBIRE	
Verbul	25
1. Cum recunoaștem un verb?.....	25
2. Flexiunea verbului (conjugarea)	28
3. Ce sunt formele verbale nepersonale?	32
4. Ce sunt modurile și timpurile?.....	42
5. Cum se folosesc timpurile modului indicativ?	44
6. Cum se folosește modul imperativ?	54
7. Cum se folosește modul conjunctiv?	56
8. Cum se folosește modul condițional-optativ?	60
9. Care sunt posibilitățile combinatorii ale verbului?	63
10. Verbul și formarea cuvintelor	67
11. Aspecte ale variației	71
12. Utilizările verbului în redactarea textului	72
Substantivul și articolul.....	75
1. Cum recunoaștem un substantiv?	76
2. Forma substantivului	77
3. Genul și numărul substantivului.....	79
4. Tipuri de substantive: comun, propriu.....	81
5. Categoria determinării: articolul (hotărât, nehotărât).....	83
6. Posibilități combinatorii ale substantivului (substantiv + atribut)	86
7. Substantive colective	88
8. Substantive defective.....	89
9. Cazul substantivului. Punctuația vocativului	90
10. Articolul genitival	94
11. Corelarea funcției sintactice cu cazul morfologic.....	95
12. Ce procedee de formare a cuvintelor întâlnim la substantiv?	97

13. Substantivul și alte părți de vorbire. „Capcane” în recunoaștere	103
14. Utilizarea substantivului și a articolului în redactarea unui text....	103
15. Aspecte ale variației substantivului.....	105
16. Ortografie și ortoepie	106
Pronumele și adjecțivul pronominal.....	109
1. Ce este un pronume? Ce este un adjecțiv pronominal?	109
2. Pronumele personal propriu-zis	111
3. Pronumele reflexiv.....	116
4. Adjecțivul pronominal de întărire	120
5. Pronumele de politețe	122
6. Pronumele și adjecțivul pronominal posesiv.....	126
7. Pronumele și adjecțivul pronominal demonstrativ.....	130
8. Articolul demonstrativ <i>cel</i> și pronumele semiindependent <i>cel</i>	134
9. Pronumele și adjecțivul pronominal interogativ	138
10. Pronumele și adjecțivul pronominal relativ.....	141
11. Pronumele și adjecțivul pronominal nehotărât	146
12. Pronumele și adjecțivul pronominal negativ.....	150
Adjecțivul	153
1. Cum recunoaștem un adjecțiv?.....	153
2. Forma adjecțivului. Clase morfologice de adjective.....	155
3. Acordul adjecțivului cu substantivul	156
4. Clase semantico-gramaticale de adjective.....	157
5. Topica în raport cu substantivul	158
6. Gradele de comparație și exprimarea lor	159
7. <i>Cel</i> – articol demonstrativ și marcă de superlativ	161
8. Relația cu articolul hotărât	161
9. Posibilități de combinare	162
10. Adjecțivul și alte părți de vorbire. „Capcane” în recunoaștere.....	163
11. Rolul adjecțivului în redactarea textului	164
12. Ce procedee de formare a cuvintelor întâlnim la adjecțiv?	165
13. Aspecte ale variației adjecțivului.....	169
14. Ortografie și ortoepie	171
Numericalul cardinal și numerialul ordinal.....	173
1. Cum recunoaștem un numerial?.....	173
2. Clase de numerale	174
3. Forma numeralelor	175
4. Posibilități combinatorii ale numerialului	177
5. Alte expresii cu numere	180
6. Aspecte normative. Ortografie și ortoepie	181

7. Vocabular	183
8. Aspecte ale variației numeralului.....	183
9. Numeralul și alte părți de vorbire. „Capcane” în recunoaștere	184
Adverbul	187
1. Cum recunoaștem un adverb?	187
2. Clase de adverbe.....	188
3. Gradele de comparație	191
4. Posibilități de combinare și topica adverbului	192
5. Rolul adverbului în redactarea textului.....	195
6. Vocabular. Ce procedee de formare a cuvintelor întâlnim la adverb?	195
7. Adverbul și alte părți de vorbire. „Capcane” în recunoaștere	198
8. Ortografie și ortoepie.....	200
Prepoziția	201
1. Cum recunoaștem o prepoziție?	201
2. Forma prepozițiilor	202
3. De câte tipuri sunt prepozițiile?	203
4. Ce cazuri impun prepozițiile?	206
5. Prepozițiile în redactarea textului. Variație stilistică	209
Conjuncția	211
1. Cum recunoaștem o conjuncție?	211
2. Forma conjuncțiilor.....	212
3. De câte tipuri sunt conjuncțiile?.....	213
4. Conjuncțiile în redactarea textului. Variație stilistică.....	218
Interjecția	221
1. Cum recunoaștem o interjecție?	221
2. Tipuri de interjecții	221
3. Interjecții cu/fără funcție sintactică.....	223
4. Interjecția regent	224
5. Vocabular	224
6. Aspecte ale variației interjecției.....	225
7. Interjecția și alte părți de vorbire. „Capcane” în recunoaștere	225
8. Aspecte normative. Ortografie și punctuație	225
II. ORGANIZAREA PROPOZIȚIEI ȘI A FRAZEI	
1. Ce este enunțul?.....	229
2. Tipuri de enunțuri.....	231

3. Propoziții affirmative și negative	234
4. Coordonarea	237
5. Subordonarea	239
6. Construcții incidente	241
7. Construcții eliptice.....	242
 III. FUNCȚIILE SINTACTICE	
Predicatul	249
1. Ce este și cum recunoaștem un predicat?	249
2. Predicatul verbal.....	250
3. Alte realizări ale predicatului verbal	251
4. Predicatul nominal. Verbul copulativ <i>a fi</i> . Numele predicativ și acordul acestuia cu subiectul	254
5. Alte verbe copulative (<i>a deveni, a ajunge, a ieși, a se face, a părea, a rămâne, a însemna</i>)	256
6. Realizări ale numelui predicativ	258
7. Propoziția predicativă, realizare a numelui predicativ.....	259
Subiectul	263
1. Ce este și cum recunoaștem subiectul?	263
2. Subiectul exprimat (simplu și multiplu). Acordul predicatului cu subiectul	264
3. Subiectul neexprimat (inclus, subînțeles)	265
4. Realizări ale subiectului.....	267
5. Propoziția subiectivă (în construcții personale vs în construcții impersonale).....	269
6. Construcții impersonale. Subiectul și impersonalitatea	270
7. Topica și punctuația	273
8. Variație stilistică	274
9. Aspecte normative.....	275
Complementele	277
Complementul direct.....	277
1. Ce este și cum recunoaștem un complement direct?	277
2. Alți termeni regenți ai complementului direct	279
3. Alte realizări ale complementului direct.....	280
4. Reluarea și anticiparea (dublarea) complementului direct	281
5. Topica și punctuația	282
6. Complementul direct și alte părți de vorbire. „Capcane” în recunoaștere.....	283
7. Aspecte normative.....	284
Complementul indirect.....	286

1. Ce este și cum recunoaștem un complement indirect?	286
2. Realizări ale complementului indirect	288
3. Anticiparea și reluarea (dublarea) complementului indirect.....	289
4. Topica și punctuația.....	290
Complementul prepozițional	292
1. Ce este și cum recunoaștem un complement prepozițional?....	292
2. Realizări ale complementului prepozițional	293
3. Topica și punctuația	295
Circumstanțialele.....	297
Circumstanțialul de loc	297
1. Cum recunoaștem un circumstanțial de loc?	297
2. Realizări ale circumstanțialului de loc	298
3. Topica și punctuația.....	300
4. Utilizarea circumstanțialului de loc în redactarea unui text	301
Circumstanțialul de timp	303
1. Cum recunoaștem un circumstanțial de timp?	303
2. Realizări ale circumstanțialului de timp	304
3. Topica și punctuația.....	307
4. Utilizarea circumstanțialului de timp în redactarea unui text ...	308
Circumstanțialul de mod	310
1. Cum recunoaștem un circumstanțial de mod?.....	310
2. Realizări ale circumstanțialului de mod.....	311
3. Topica și punctuația.....	314
4. Utilizarea circumstanțialului de mod în redactarea unui text....	316
Circumstanțialul de cauză	317
1. Cum recunoaștem un circumstanțial de cauză?	317
2. Realizări ale circumstanțialului de cauză	318
3. Topica și punctuația.....	321
4. Utilizarea circumstanțialului de cauză în redactarea unui text ..	322
Circumstanțialul de scop.....	324
1. Cum recunoaștem un circumstanțial de scop?.....	324
2. Realizări ale circumstanțialului de scop.....	325
3. Topica și punctuația.....	327
4. Utilizarea circumstanțialului de scop în redactarea unui text....	328
Circumstanțialul condițional	330
1. Cum recunoaștem un circumstanțial condițional?.....	330
2. Realizări ale circumstanțialului condițional.....	331
3. Topica și punctuația.....	334
4. Utilizarea circumstanțialului condițional în redactarea unui text.....	335

Circumstanțialul concesiv	336
1. Cum recunoaștem un circumstanțial concesiv?	336
2. Realizări ale circumstanțialului concesiv	337
3. Topica și punctuația.....	339
4. Utilizarea circumstanțialului concesiv în redactarea unui text ..	340
Atributul	341
1. Cum recunoaștem un atribut?	341
2. Atributul și realizările sale.....	342
3. Realizări propoziționale: atributiva	346
4. Aspecte ale variației.....	348
Apoziția	349
1. Cum recunoaștem o apozitie?	349
2. Realizări ale apozitiei	350
3. Aspecte normative.....	351
4. Topica și punctuația	352
Construcții active / Construcții pasive cu verbul <i>a fi</i>	353
1. Care sunt caracteristicile unei construcții pasive și în ce constă distincția construcție activă – construcție pasivă?	353
2. Marcarea formei pasive: pasivul cu auxiliar vs reflexiv-pasivul.....	356
Construcții cu pronume reflexive.....	357
1. Ce este o construcție reflexivă? Reflexive cu funcție sintactică vs reflexive fără funcție sintactică.....	357
2. Cliticul reflexiv cu funcție sintactică de complement	358
3. Cliticul reflexiv cu formă de acuzativ sau de dativ, component obligatoriu al verbului sau al locuțiunii verbale	363
4. Cliticul reflexiv cu formă de acuzativ, marcă a pasivului și a impersonalului.....	365
IV. ELEMENTE DE FONETICĂ ȘI DE ORTOGRAFIE	
1. Alfabetul limbii române și alfabetul fonetic internațional.....	369
2. Tipuri de sunete	371
3. Corespondența literă–sunet	373
4. Diftong, triftong, hiat.....	376
5. Silaba și despărțirea în silabe.....	380
6. Accentul.....	381
7. Semnele ortografice	383
8. Semnele de punctuație	384
9. Scrierea cu literă mare sau mică	386

V. ELEMENTE DE VOCABULAR: SINONIME, ANTONIME, CUVINTE POLISEMANTICE, OMONIME, PARONIME	
1. Sinonimele.....	391
2. Antonimele	392
3. Cuvintele polisemantice.....	393
4. Omonimele	394
5. Paronimele	395
VI. ELEMENTE DE STILISTICĂ	399
1. Variația lingvistică. Limba standard și normele ei.....	399
2. Limbă vorbită. Limbă scrisă.....	403
3. Limbajul popular. Variația regională	407
4. Limbaje științifice. Termeni științifici	410
5. Variații de registru.....	411
Rezolvarea exercițiilor	
I. Părțile de vorbire	415
Verbul	415
Substantivul și articolul.....	421
Pronumele și adjectivul pronominal.....	426
Adjectivul.....	433
Numeralul cardinal și numeralul ordinal.....	436
Adverbul	437
Prepoziția.....	440
Conjuncția	441
Interjecția.....	442
II. Organizarea propoziției și a frazei.....	443
III. Funcțiile sintactice	446
Predicatul.....	446
Subiectul	449
Complementele	452
Complementul direct	452
Complementul indirect	453
Complementul prepozițional	455
Circumstanțialele	456
Circumstanțialul de loc	456
Circumstanțialul de timp	457
Circumstanțialul de mod.....	457
Circumstanțialul de cauză	458
Circumstanțialul de scop	459

Circumstanțialul condițional	459
Circumstanțialul concesiv.....	460
Atributul	460
Apoziția	462
Construcții active / Construcții pasive cu verbul <i>afi</i>	462
Construcții cu pronume reflexive.....	463
IV. Elemente de fonetică și de ortografie.....	467
V. Elemente de vocabular: sinonime, antonime, cuvinte polisemantice, omonime, paronime.....	470
VI. Elemente de stilistică.....	472
 BIBLIOGRAFIE	475

Prefață

De ce o gramatică școlară?

În ultimii 15 ani, grupul nostru de lingviști a avut șansa să redacteze tipuri diferite de gramatici ale limbii române, cu grade diferite de dificultate și cu destinații diferite: de la gramatici academice (vezi GALR 2005, 2008) la gramatici cu destinație didactică, în primul rând universitară (*Morfosintaxa limbii române* 2010, GBLR 2010, 2016), sau la gramatici pentru cercetători din străinătate (GR 2013); de la gramatici descriptive ale românei actuale la gramatici ale limbii române vechi (vezi SOR 2016) etc. Gramatica teoretică românească, dar și cea descriptivă au evoluat mult, ajungându-se la o discrepanță imensă între gramatica academică și gramatica manualelor școlare.

De altfel, o gramatică școlară modernă, indiferent de nivel, lipsește cu desăvârșire. Noua *Programă de limba română* pentru nivel gimnazial, de curând elaborată și aflată în vigoare în ultimul an școlar, îndeamnă la reflecție și permite o rediscutare a obiectivelor gramaticii școlare. Grupul nostru de lingviști a considerat că este de datoria lui și în puterea lui de a regândi și a redacta această nouă gramatică școlară destinată claselor gimnaziale.

Deci, de ce o gramatică școlară? Pentru că, odată cu noua *Programă*, este momentul cel mai potrivit pentru regândirea acestui tip de gramatică, tip care, prin natura lui, este mai puțin deschis înnoirilor teoretice și descriptive. Interesul pentru o gramatică școlară, adusă la zi sub aspectul exigențelor didactice și științifice, este o preocupare general europeană. Vezi gramatici noi, cu obiective similare, de tipul: Georges Molinié și colectivul, *Nouvelle grammaire du collège*, 2007, 512 p., pentru franceză, Salvador Gutiérrez Ordóñez (coord.), *Nueva gramática básica de la lengua española*, 2011, 305 p., pentru spaniolă, gramaticile „Duden”, pentru germană.

Relația cu *Programa de limba română*. Relația cu manualele școlare

Intenția autorilor acestei gramatici a fost punerea de acord cu *Programa* de curând elaborată, singura modalitate de a veni **real** în sprijinul școlii. În acest scop, fiecare capitol începe cu specificarea conținuturilor din *Programă*, diferențiate pe

ani școlari (de la clasa a V-a la a VIII-a), respectându-se formulările și terminologia din *Programă*.

Gramatica de față nu este un manual școlar și nu se substitue manualelor școlare, dintre care două (clasele a V-a și a VI-a) sunt deja elaborate, iar două, pentru clasele a VII-a și a VIII-a, urmează a se elabora. Ea poate constitui însă un bun sprijin pentru elaborarea manualelor încă nereditate; în plus, ea poate constitui un auxiliar pentru elevi și profesori în aprofundarea cunoștințelor de gramatică pentru clasele gimnaziale.

Destinația prioritar didactică

Scopul strict didactic a avut consecințe clare asupra conceperii și a organizării cărții, a redactării și a tehnoredactării, alegându-se soluția de organizare în subcapitole mici, care păstrează titlurile/denumirea din *Programă*. S-au evitat abordările exclusiv și excesiv teoretice; s-a evitat terminologia prea specializată; s-a urmărit redactarea cu idei clare și sintetic formulate, cu exemple simple, cu exerciții numeroase și integral rezolvate, cu analiza „dificultăților” și a „capcanelor” de interpretare. S-au utilizat numeroase „note interne”, al căror obiectiv este marcat prin cele trei semne diferite: primul, , marchează intenția de a introduce clarificări la probleme dificile și controversate; al doilea, , semnalează informații de tip normativ, vizând cuvinte și construcții supuse frecvent greșelilor; al treilea, , semnalează situațiile în care, pe de o parte, au intervenit modificări de soluție teoretică sau descriptivă față de lucrările tradiționale, iar, pe de altă parte, nu sunt luate în considerație ultimele soluții din lucrările mai noi de gramatică, rămânând încă tributare vechilor denumiri și interpretări. S-au marcat cu albastru toate exemplele din text, diferențiate clar de restul comentariului grammatical. S-au diferențiat pe clase, corelând *Programa* cu *Gramatica*, obiectivele de învățare.

O atenție deosebită s-a acordat exercițiilor, însotite de rezolvări integrale. Diversitatea tematică și de obiective (de la obiectivul verificării și al fixării/aprofundării cunoștințelor la obiectivul de completare și de învățare propriu-zisă), precum și diversitatea tipologică (exerciții de recunoaștere, de alegere dintre mai multe soluții, de completare sau de modificare a unui text, de argumentare a unei soluții, de construcție după anumite cerințe etc.) îl pun pe elev în situațiile cele mai diverse, ferindu-l de rutină și de limitarea cerințelor. Suplimentar, există și o diversificare a exercițiilor ca grad de dificultate, ceea ce asigură o pregătire a elevilor în funcție de nivelul și de posibilitățile fiecăruia. Rezolvările integrale reprezintă un ajutor adus elevilor și profesorilor, oferind soluțiile corecte și, adesea, argumentarea acestor soluții, mai ales în cazul interpretărilor dificile și al capcanelor de interpretare, dar oferind, în același timp, și modele de analiză. S-a evitat introducerea exercițiilor numai la finalul fiecărui capitol amplu; dimpotrivă, exercițiile s-au introdus după

fiecare subcapitol, astfel încât rezolvarea lor să fie cât mai utilă scopului imediat de înțelegere și de învățare.

Conținutul cărții

Cartea reflectă cerințele și formulările din *Programă*, fiind orientată, ca și *Programa*, spre următoarele importante distincții: **I. Părțile de vorbire**, cu subcapitolele: *Verbul*, *Substantivul și articolul*, *Pronumele*, *Adjectivul*, *Numeralul*, *Adverbul*, *Prepoziția*, *Conjuncția*, *Interjecția*; **II. Organizarea propoziției și a frazei**; **III. Funcțiile sintactice**, cu subcapitolele: *Predicatul*, *Subiectul*, *Complementele (direct, indirect, prepozițional)*, *Circumstanțialele*, *Atributul*, *Apoziția*, *Construcții (active și pasive, reflexive)*; **IV. Elemente de fonetică și de ortografie**; **V. Elemente de vocabular**: *sinonime, antonime, omonime, cuvinte polisemantice, paronime*; **VI. Elemente de stilistică**.

Ca noutate a cărții, am insistat spre o legare a gramaticii și de alte obiective decât cele pur gramaticale; astfel, am încercat să subliniem relația dintre gramatică și formarea cuvintelor, gramatică și comunicare, gramatică și fonetică, gramatică și lexic, gramatică și stilistică. Fiecare capitol destinat părților de vorbire examinează, sintetic, și particularitățile de formare a cuvintelor specifice clasei. Conceptul de „variație” (diacronică și sincronică) reprezintă, de asemenea, o noutate a *Programei* și a *Gramaticii*.

Cartea este prima lucrare școlară care evidențiază rolul diverselor clase lexico-gramaticale (părți de vorbire) în comunicare și, implicit, utilizarea diferențiată a clasei de cuvinte în funcție de tipul de regisztr, de tipul de text. Această carte introduce o sinteză a *aspectelor fonetice* (concepte esențiale, relația lor cu gramatica, exerciții de fonetică și de ortografie), dar și o sinteză a *elementelor de vocabular*, urmărind problemele generale ale relațiilor semantice (polisemantism, sinonimie, antonimie, omonimie, paronimie). Prin notele marcate cu , este prima gramatică școlară care încearcă raportarea gramaticii românești la gramaticile altor limbi (bine cunoscute elevilor de la lecțiile de limbi străine), pentru a le transmite acestora ideea de învățare conștientă și comparativă.

Avem convingerea că noutatea obiectivelor aici semnalate, toate mergând în direcția integrării gramaticii în problemele mai largi ale comunicării, va atrage un interes sporit din partea elevilor și a profesorilor pentru problemele gramaticii însăși.

Nivelul teoretic

Cartea reflectă atât „deschiderile”, cât și „limitele” *Programei* în raport cu descrierea și terminologia grammaticală modernă. *Programa* a introdus distincția *complement indirect vs complement prepozițional*, dar a păstrat *atributul* din gramatica tradițională; a introdus un capitol special de *Construcții de diverse tipuri (active și*

pasive, impersonale, reflexive), dar nu discută *complementul de agent, complementul comparativ, complementul secundar, complementul posesiv, predicativul suplimentar*.

Date fiind exigențele unei gramatici școlare, menite, pe de o parte, să ofere numai cunoștințele „de bază” (mai ales, dacă limba este, ca în cazul de față, limbă nativă), iar, pe de alta, să rămână cât mai apropiată de cerințele *Programei*, gramatica de față a renunțat, cu bună știință, la o serie de clase/subclase și categorii, la mulți dintre termenii nou introduși, precum și la aspectele controversate și insuficient clarificate ale gramaticii limbii române. De exemplu, în strânsă legătură cu *Programa*, a renunțat la întreaga tipologie a funcțiilor reprezentate de atribut (determinanți, modificatori, cuantificatori, posesori, complemente ale numelui, atribut categorial), la toate funcțiile sintactice obținute prin „reorganizare” (complement de agent, complement posesiv, complementul comparativ, predicativ suplimentar, iar, în cadrul circumstanțialelor, la opozițional, cumulativ și de excepție), la tipurile noi de complemente și de circumstanțiale (complement secundar, complement predicativ al obiectului, circumstanțial de modalitate, circumstanțial cantitativ, circumstanțial consecutiv), la analiza pe grupuri sintactice etc.

Autorii au încercat să suplimească aceste lipsuri, unele cu urmări importante pentru descriere (vezi analiza pe grupuri sintactice), semnalând, în fiecare caz, prin nota marcată cu , în ce constau deosebirile față de lucrările moderne de gramatică (adesea, prin raportare la GALR și GBLR). Unele dintre propozițiile subordonate (*subiectiva* și *predicativa*), prevăzute pentru a fi introduse în *Programa de liceu*, nereditată încă, au fost totuși discutate, ca realizări posibile ale subiectului și ale numelui predicativ.

Încheiere

Cartea de față, elaborată de un grup de cercetători din cadrul Institutului de Lingvistică din București, care sunt și membri ai corpului didactic al Facultății de Litere, Universitatea din București, se înscrie în seria de măsuri pe care cele două foruri științifice au început să le lua și intenționează să le lua în continuare în vederea creșterii eficienței predării limbii române în școală. În acest ansamblu de măsuri, profundarea gramaticii limbii române și îmbunătățirea auxiliarelor de învățare merită întreaga atenție.